

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПОЛІТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кравченко Оксана Михайлівна

УДК 338.24:338.439.003.13(043.3/.5)

**РЕГУЛЯТОРНІ МЕХАНІЗМИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕФЕКТИВНОСТІ
РЕСТОРАННОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.00.03 – економіка та управління
національним господарством

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Одеса – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Одеському національному політехнічному університеті Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, доцент
Соколи Іван Іванович,
Одеський національний політехнічний університет,
професор кафедри менеджменту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Курмаєв Петро Юрійович,
Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини, професор кафедри фінансів,
обліку та фінансово-економічної безпеки;

доктор економічних наук,
старший науковий співробітник
Шлафман Наталія Леонідівна,
Інститут проблем ринку та економіко-екологічних
досліджень НАН України, провідний науковий
співробітник відділу розвитку підприємництва.

Захист відбудеться «16» березня 2016 р. о 10⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.052.10 в Одеському національному політехнічному університеті за адресою: 65044, м. Одеса, проспект Шевченка, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеського національного політехнічного університету за адресою: 65044, м. Одеса, проспект Шевченка, 1.

Автореферат розісланий «16» лютого 2016 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г.Б. Свінарьова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Перманентна економічна криза у ресторанному господарстві України, що проявляється в збитковій діяльності і зниженні показників забезпеченості населення послугами харчування і дозвілля, кількості найнятих працівників та величини надходжень до бюджету свідчить про необхідність визначення макроекономічних факторів неефективної діяльності та удосконалення регуляторних механізмів підвищення соціально-економічної ефективності ресторанного господарства на макро- і мезо- рівнях.

Питання ефективності ресторанного господарства вивчаються багатьма сучасними науковцями. Найбільш відомі з них О. Аветисова, В. Антонова, О. Борисова, А. Мазаракі, М. Науменко, Г. П'ятницька, І. Скавронська, С. Ткачова, Т. Шталь, Л. Іванова, О. Музика, О. Яшина, П. Круш, С. Тульчинська, а державне регулювання у ресторанному господарстві України було предметом розгляду в працях В. Антонової і Г. П'ятницької. Механізми державного регулювання у господарській і підприємницькій діяльності широко досліджують Б. Буркинський, А. Бутенко, О. Глущенко, О. Балабенко, В. Захарченко, І. Колупаєва, П. Курмаєв, С. Кулік, В. Лисюк, В. Ляшенко, М. Погрібняк, І. Соколи, С. Філіппова, С. Харічков, Ю. Швець, Н. Шлафман. Проте регуляторні механізми забезпечення ефективності ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях, питання інформаційно-аналітичного забезпечення регуляторної діяльності, використання податкових механізмів для підвищення ефективності ресторанного господарства, а також роль державних ініціатив кластеризації у ресторанному господарстві країни залишаються розглянутими недостатньо і потребують доопрацювання.

Актуальність та недостатня вивченість означених питань зумовили вибір теми дисертації, мету і завдання, сформувавши її теоретичну і методичну основу.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до планів наукових досліджень Одеського національного політехнічного університету МОН України у межах теми «Кластерна форма організації та розвитку територіально-виробничих комплексів» (номер державної реєстрації 0112U000566, 2012-2014 рр.), де автором розроблено модель використання кластерів ресторанного господарства в структурі туристичного та харчового кластерів.

Тема відповідає напряму досліджень Одеського національного політехнічного університету, що входить до переліку пріоритетних тематичних напрямків ВНЗ та наукових установ, затверджених наказом МОН України № 535 від 07.06.2011 р. (п. 4.1.11 додатку до наказу). Дисертант приймала участь у НДР як співвиконавець (довідка № 2818/71-06 від 09.11.2015 р.).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка та обґрунтування теоретичних положень та методичних підходів і рекомендацій щодо вдосконалення регуляторних механізмів у забезпеченні ефективності ресторанного господарства України.

Відповідно до мети дослідження поставлено та вирішено наступні *завдання*:

– удосконалити понятійно-термінологічний апарат та класифікацію типів закладів ресторанного господарства;

- обґрунтувати теоретичні підходи щодо формування і оцінювання соціально-економічної ефективності ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях економічної системи;
- визначити структуру та складові системи механізмів прямого і непрямого регулювання у сфері ресторанного господарства;
- проаналізувати стан і визначити тенденції розвитку, фактори впливу, структурні зміни та макроекономічні проблеми забезпечення ефективності ресторанного господарства України;
- удосконалити систему показників макроекономічної ефективності ресторанного господарства;
- удосконалити методичні засади інформаційного забезпечення регуляторної функції держави у ресторанному господарстві, як діяльності із забезпечення стравами та напоями;
- обґрунтувати зміни у системі оподаткування ресторанного господарства з метою збільшення податкових надходжень, сприяння детінізації діяльності бізнесу, забезпечення соціального захисту найнятих працівників;
- розробити напрямки розвитку концепції державних ініціатив кластеризації ресторанного господарства як механізму програмного регулювання ефективності ресторанного господарства.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення макроекономічної ефективності ресторанного господарства у сфері послуг національної економіки України.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні і практичні положення та підходи до формування та функціонування регуляторних механізмів у забезпеченні ефективності ресторанного господарства.

Методи дослідження. Теоретичною і методичною основою дослідження є системний підхід, економічні закономірності, положення економічної теорії, загальні положення управління ефективністю, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених з питань управління ефективністю в ресторанному господарстві та в державному управлінні національною економікою.

Для вирішення поставлених задач використано такі методи: метод наукової абстракції та логічного аналізу, методи індукції і дедукції – у теоретичних дослідженнях трансформації класифікаційних ознак у ресторанному господарстві; системного та логічного підходу для розробки показників ефективності ресторанного господарства – на різних ієрархічних рівнях; системний метод і метод аналогії – для розробки механізмів державного регулювання у ресторанному господарстві; системний підхід – при розробленні програми кластеризації ресторанного господарства і суміжних з ним видів економічної діяльності; логіко-аналітичний метод – при розробленні рекомендацій щодо удосконалення системи оподаткування в ресторанному господарстві; статистичні методи угруповання середніх величин, динамічних рядів, індексний метод, графічний метод – з метою кількісного визначення тенденцій розвитку ресторанного господарства і показників його ефективності; факторний кореляційний метод – для визначення факторів впливу на ефективність діяльності ресторанного господарства; інструменти Microsoft Excel – для статистичного аналізу і графічного зображення трендів.

Нормативно-правову базу дисертації склали закони України, постанови Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України, нормативні документи відомчої підпорядкованості. Інформаційною базою дослідження є статистичні дані Державної служби статистики України, Головного управління статистики в Одеській області, статистичні та аналітичні дані, опубліковані на сайтах інших країн світу, науково-методичні публікації, матеріали монографій, підручників, статей і тез вітчизняних і зарубіжних учених, дані мережі Інтернет, матеріали емпіричних досліджень і спостережень автора, власні аналітичні розрахунки.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в розвитку і обґрунтуванні теоретичних і методичних положень та рекомендацій щодо удосконалення регуляторних механізмів у забезпеченні ефективності ресторанного господарства на всіх ієрархічних рівнях державного регулювання.

Найсуттєвіші результати дослідження, які мають наукову новизну, такі:
удосконалено:

- понятійно-термінологічний апарат та класифікацію типів закладів ресторанного господарства шляхом встановлення та обґрунтування ідентичності термінів «Ресторанне господарство» і «Діяльність із забезпечення стравами та напоями», перегруповання та розширення переліку типів закладів ресторанного господарства з їх розподілом на три основні групи: «Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування», «Постачання готових страв», «Обслуговування напоями»;

- теоретичні засади: а) формування соціально-економічної ефективності ресторанного господарства, що на відміну від існуючих, враховують особливості та взаємозв'язки процесів формування ефективності на різних ієрархічних рівнях застосування регуляторних механізмів, дозволяючи розробляти механізми її забезпечення; б) оцінювання ефективності ресторанного господарства шляхом визначення критеріїв макроекономічної ефективності, побудови системи показників економічної і соціальної ефективності на різних ієрархічних рівнях, що надає можливість здійснення комплексного аналізу для вибору важелів регулювання;

- систему показників макроекономічної ефективності ресторанного господарства, в якій, на відміну від існуючих, відокремлено показники ресурсної та цільової ефективності, визначено взаємозв'язок між ними, запропоновано використання макроекономічних показників середньомісячної і середньодобової ефективності для оцінки достовірності статистичної інформації і моніторингу результативності регуляторних механізмів;

- методичні засади інформаційного забезпечення регуляторної функції держави у ресторанному господарстві як діяльності із забезпечення стравами та напоями, що на відміну від існуючих, відокремлюють зі складу показників «Тимчасове розміщення й організація харчування» показники «Діяльності із забезпечення стравами та напоями» з деталізацією за трьома основними групами; поновлюють збір й оприлюднення показників товарообороту, кількості закладів і посадкових місць у закладах, в тому числі, на підприємствах інших видів діяльності та з урахуванням закладів фізичних осіб підприємців;

- систему оподаткування в ресторанному господарстві, в якій, на противагу існуючій системі, замість оподаткування прибутку підприємств та використання

спрощеної системи оподаткування, запропоновано використовувати з метою детінізації діяльності, підвищення величини податкових зборів, забезпечення соціального захисту найнятих працівників як базу оподаткування кількості посадкових місць і (або) обсяг виробничої площі закладів ресторанного господарства;

– структуру механізмів прямого і непрямого державного і недержавного регулювання у ресторанному господарстві, яка відрізняється вибором дієвих механізмів з точки зору впливу на ефективність ресторанного господарства, що дозволяє оцінювати існуючу систему регуляторних механізмів і розробляти напрями їх удосконалювання;

дістало подальшого розвитку:

– механізм програмного регулювання ефективності ресторанного господарства державних ініціатив кластеризації та підвищення макроекономічної ефективності ресторанного господарства, які доповнено рекомендаціями стосовно формування системи відносин основних учасників ядра кластеру ресторанного господарства в структурі харчового кластеру, що розширить ринки збуту та можливості фінансування виробництва нових продуктів агропромислового комплексу;

– характеристика стану, тенденцій розвитку, факторів впливу, структурних змін та макроекономічні проблеми забезпечення ефективності ресторанного господарства України, які доповнено висновками щодо: а) наявності тенденцій збереження та поглиблення кризового становища у ресторанному господарстві України; б) пріоритетності фактору платоспроможності населення над рівнем забезпеченості закладами ресторанного господарства; в) структурних змін, які характеризуються зниженням питомої ваги соціально-значимих закладів: їдалень та кафе на користь збільшення кількості високовартісних ресторанів; г) недосконалості системи оподаткування, відсутності механізмів програмного регулювання, низький рівень інформаційно-аналітичного забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів щодо удосконалення регуляторної діяльності у забезпеченні ефективності ресторанного господарства полягає в тому, що розроблені в дисертації рекомендації прийнято до впровадження технічним комітетом стандартизації ТК-118 «Послуги торгівлі, ресторанного господарства, туристичні і виставкові» (довідка від 26.11.2015 р.), Державною службою статистики України (довідка № 14.4-06/673-15 від 26.10.2015 р.), Головним управлінням статистики в Одеській області (довідка № 01-04/10 від 26.10.2015 р.), Управлінням агропромислового комплексу Роздільнянської районної державної адміністрації Одеської області (довідка № 290/А від 14.09.2015 р.).

Результати дисертаційної роботи впроваджено в навчальні курси: «Статистика», «Адміністративний менеджмент», «Публічне адміністрування», «Державне та регіональне управління», «Управління підприємницькою діяльністю», «Податкова система» Одеського національного політехнічного університету (довідка № 2819/71-06 від 09.11.2015 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаною науковою працею, в якій викладено авторський підхід до використання регуляторних механізмів у забезпеченні ефективності ресторанного господарства України. Всі

наукові результати, викладені в дисертації, одержано автором особисто. З наукових публікацій, виданих в співавторстві, у роботі використані лише ті положення, що складають його індивідуальний внесок, який зазначений в авторефераті у переліку публікацій за темою дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційної роботи доповідалися на всеукраїнських та міжнародних конференціях: «Проблеми ринку і розвитку регіонів України в 21 сторіччі», (м. Одеса, 2012 р.); «Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту», (м. Одеса, 2012 р.); «Стратегія економічного розвитку харчової промисловості та забезпечення продовольчої безпеки країни» (м. Одеса, 2012 р.), «Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми, перспективи» (м. Житомир, 2013 р.); «Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту» (Одеса, 2013 р.), «Проблеми ринку та розвитку регіонів України в 21 столітті» (м. Одеса, 2013 р.), «Економіка: реалії часу і перспективи» (м. Одеса, 2014 р.), «Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку» (м. Умань, 2014 р.), «Модернізація національної економіки: зміни в умовах кризи» (м. Херсон, 2015 р.), «Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту» (м. Одеса, 2015 р.).

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 21 наукову працю, з них: 1 колективна монографія; 6 статей – у фахових виданнях України, у тому числі 3 – у виданнях, що включено у міжнародні наукометричні бази; 2 статті – у зарубіжних виданнях; 12 – тез доповідей у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій складає 26,52 д.а., з яких 6,17 д.а. належать особисто автору.

Структура і обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків, списку використаних джерел з 214 найменувань на 27 сторінках, 10 додатків на 41 сторінці. Повний обсяг дисертації – 265 сторінок, з них 192 сторінки основного тексту. Дисертація містить 22 рисунка, з яких 2 займають повні сторінки, 35 таблиць, з яких 3 займають повні сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульовано мету, завдання та визначено об'єкт, предмет і методи дослідження, основні положення, що становлять наукову новизну, подано практичне значення одержаних результатів та інформацію щодо апробації результатів дисертаційної роботи.

У першому розділі – «Теоретичні основи соціально-економічної ефективності ресторанного господарства» – досліджено теоретичні основи формування понятійного апарату та класифікації діяльності у ресторанному господарстві, соціально-економічної ефективності ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях, функціонування механізмів державного регулювання у ресторанному господарстві.

Досліджено трансформацію понятійно-термінологічного апарату та класифікації типів закладів ресторанного господарства. Визначено ідентичність понять «Ресторанне господарство» і «Діяльність із забезпечення стравами та напоями», що означає вид економічної діяльності суб'єктів господарської діяльності

щодо надавання послуг відносно задоволення потреб споживачів у харчуванні, через пропозицію їжі придатної для негайного споживання на місці, з організуванням дозвілля або без нього. З метою гармонізації до міжнародних аналогів удосконалено класифікацію типів закладів ресторанного господарства шляхом додання нових типів закладів, перегрупування закладів за трьома основними групами замість чотирьох. Надано практичні рекомендації щодо заміни терміну «Ресторанне господарство» на «Діяльність із забезпечення стравами та напоями», зміни класифікації типів закладів ресторанного господарства у державних стандартах.

Удосконалено процеси кругообігу формування соціально-економічної ефективності ресторанного господарства (РГ) на різних ієрархічних рівнях (рис. 1).

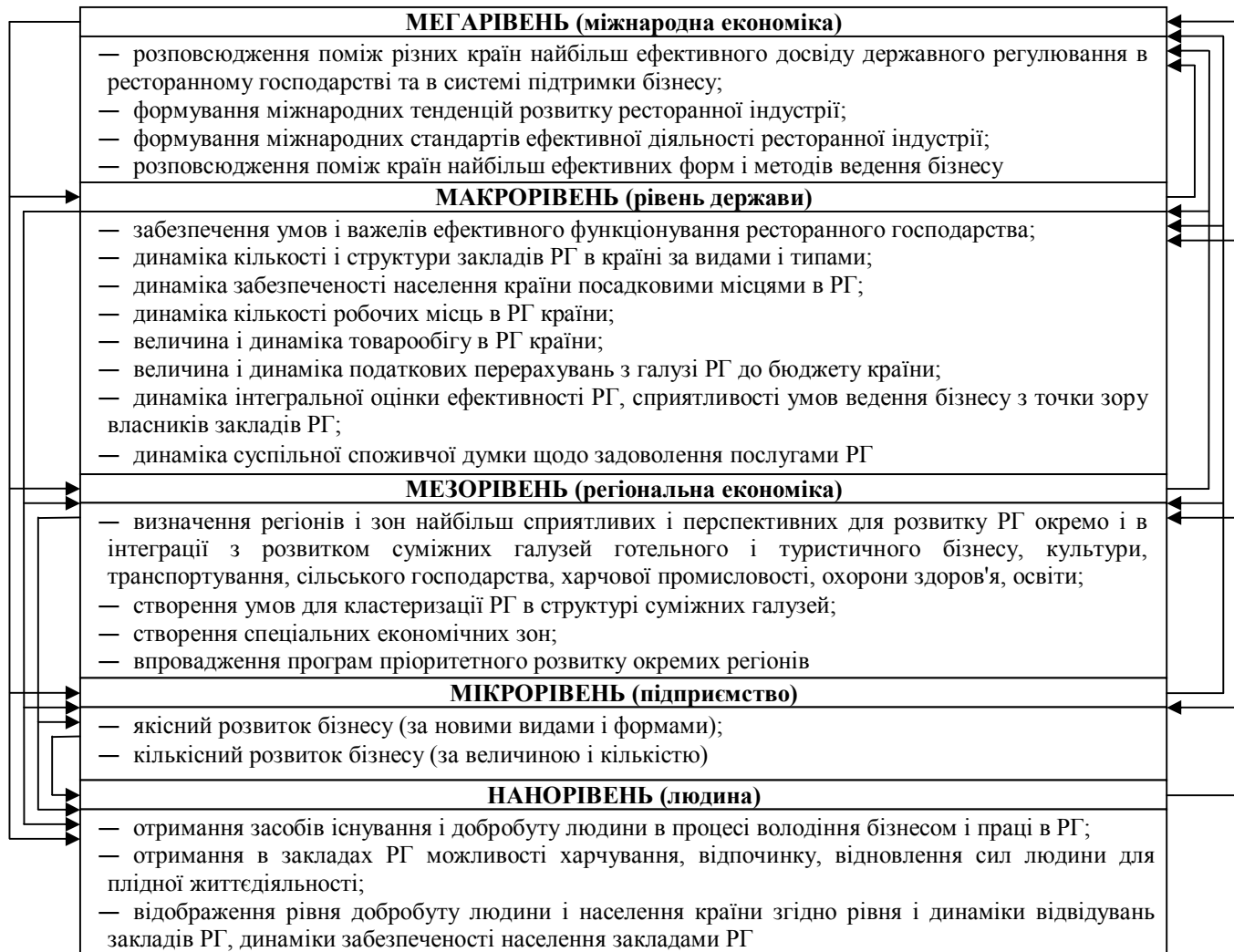

Рисунок 1 – Кругообіг процесів формування ефективності економічної системи ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях

Обґрунтовано, що формування ефективності ресторанного господарства на мега-, макро-, мезо- рівнях починається з процесів, що спричинені поведінкою людей, направленої на задоволення потреб в отриманні засобів існування і підвищення добробуту на мікро- та нано- рівнях. В той самий час, формування міжнародних тенденцій і стандартів у ресторанному господарстві стає еталоном в різних країнах світу. Макроекономічна ефективність ресторанного господарства формується в процесі якісного і кількісного розвитку бізнесу окремих суб'єктів

господарювання на мікро- і мезо- рівнях. Тенденції зміни ефективності ресторанного господарства на макрорівні впливають на формування пріоритетів розвитку окремих регіонів, господарств, осіб.

Наряду з іншими сферами економічної діяльності, ресторанне господарство бере участь в процесах створення валового доходу країни, підвищення добробуту громадян, забезпечення їх потреб у харчуванні та відпочинку, тобто виконує соціально-економічні функції. Рівень розвитку ресторанного господарства виступає індикатором якості життя населення в країні, а створення умов підвищення ефективності підприємницької діяльності у ресторанному господарстві забезпечує виконання цілей і завдань зростання національної економіки. Удосконалено систему індикаторів оцінки ефективності ресторанного господарства шляхом їх систематизації для різних ієрархічних рівнів (рис. 2).

МЕГАРІВЕНЬ	
<p><u>Індикатори економічної ефективності:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – питома вага ВВП РГ країни у ВВП РГ ЄС; – питома вага товарообороту РГ країни у товарообороті РГ ЄС; – порівняльна рентабельність РГ країни та середньої у ЄС; <p><u>Індикатори соціальної ефективності:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – питома вага закладів РГ країни у загальній кількості закладів РГ ЄС; – забезпеченість населення закладами та посадковими місцями в них відносно середньої у ЄС; – питома вага кількості зайнятих в РГ до кількості зайнятих в РГ ЄС; – середні витрати на одного найнятого в РГ у порівнянні з середніми витратами по ЄС. 	↑
МАКРО–, МЕЗО– рівні	
<p><u>Індикатори економічної ефективності:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – питома вага ВВП РГ у ВВП країни; – питома вага товарообороту РГ у загальному товарообороті країни; – середня рентабельність РГ країни; – питома вага податкових надходжень від РГ у сукупних податкових надходженнях країни; – середня продуктивність одного закладу ресторанного господарства; – середня продуктивність одного посадкового місця (середній товарооборот на одне посадкове місце). <p><u>Індикатори соціальної ефективності:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – частка споживання послуг РГ у доходах населення; – забезпеченість закладами РГ населення; – забезпеченість населення посадковими місцями у закладах РГ; – середнє споживання послуг РГ на особу; – питома вага зайнятих в РГ у загальній кількості зайнятих країни; – рівень середньої заробітної плати працівників, що зайняті у РГ країни. 	↑
МІКРОРІВЕНЬ	
<ul style="list-style-type: none"> – рентабельність закладів РГ (економічна ефективність); – середній товарооборот (продуктивність) посадкового місця закладу РГ (економічна ефективність); – оборотність посадкового місця (економічна та соціальна ефективність); – коефіцієнт ступеню фактичного заповнення посадкових місць (економічна та соціальна ефективність); – середній чек (економічна ефективність). 	↑
НАНОРІВЕНЬ	
<p><u>Для власників:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – рентабельність закладу РГ (економічна ефективність); – самореалізація (соціальна ефективність). <p><u>Для найманих працівників:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – рівень заробітної плати (економічна ефективність); – соціальний захист (соціальна ефективність); – умови праці (соціальна ефективність). <p><u>Для споживачів:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> – доступність, або питома вага витрат на послуги РГ в сукупному доході особи (економічна ефективність); – середньорічна кількість відвідування закладів РГ (соціальна ефективність); – рівень задоволеності (соціальна ефективність). 	↑

Рисунок 2 – Система індикаторів оцінки ефективності ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях

На відміну від процесів формування ефективності, де кожен з ієрархічних рівнів впливає на наступні як знизу вгору, так і зверху вниз, систему оцінки індикаторів ефективності ресторанного господарства за ознакою рівня можливо розглядати тільки знизу-вгору, аналізуючи результат, що формується за рахунок окремих складових. Вивчення процесів формування ефективності ресторанного господарства дає можливість визначення причинно-наслідкових зв'язків.

Аналіз індикаторів допомагає вчасно розпізнати негативні тенденції та виявити слабкі місця системи ресторанного господарства. Критерієм ефективності ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях визначено зростання індикаторів ефективності у порівнянні з еталонами у світі, в країні, регіоні.

Уточнено державні і недержавні, прямі і непрямі механізми регулювання для сфери послуг ресторанного господарства, що дозволяє здійснювати оцінку ефективності функціонування окремих механізмів і розробляти напрями їх удосконалення (рис. 3).

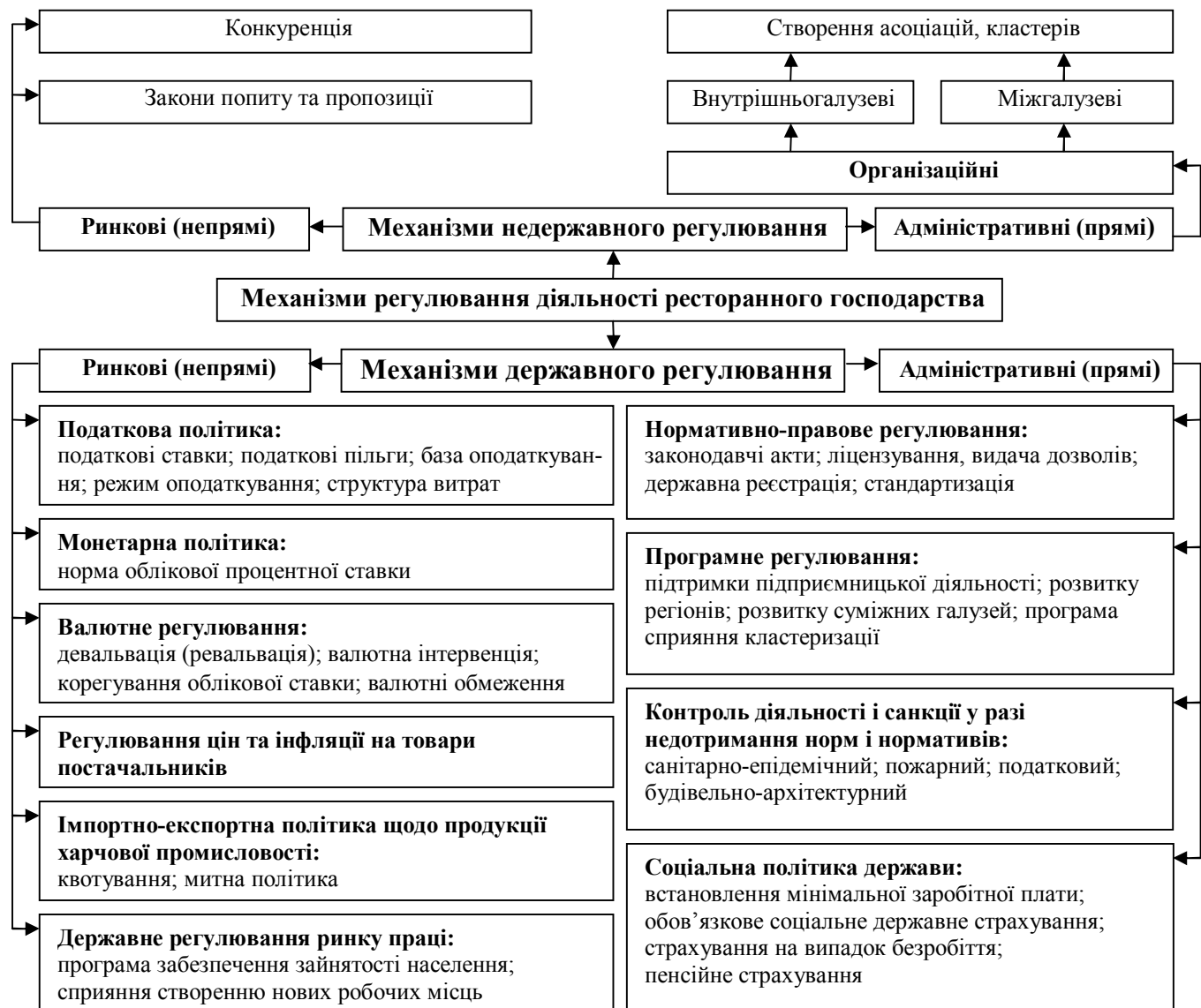

Рисунок 3 – Механізми регулювання діяльності ресторанного господарства

Відзначено, що в ресторанному господарстві найбільший вплив на процеси формування ефективності мають податкові механізми регуляторної політики держави, які стимулюють чи стримують розвиток, сприяють легалізації чи тінізації бізнесу. Мають невикористаний потенціал державні і недержавні механізми програмного регулювання, особливо – розвитку регіонів, суміжних галузей та кластеризації, які можуть сприяти підвищенню ефективності ресторанного господарства. З метою подолання корупції послаблено державний санітарно-епідемічний, пожежарний, податковий, будівельно-архітектурний контроль, що підвищує рівень небезпеки для споживачів послуг ресторанного господарства.

У підсумку висунуто *робочу гіпотезу дослідження*, яка полягає у такому: наявність дієвих регуляторних механізмів забезпечує соціально-економічну ефективність ресторанного господарства на всіх рівнях державного управління шляхом використання комплексу практичних заходів, засобів, важелів, стимулів, що у своїй взаємодії створюють умови економічного розвитку відповідно до потреб суспільства та поставлених задач.

У другому розділі – «Дослідження ефективності ресторанного господарства України» – досліджено макроекономічні тенденції розвитку ресторанного господарства України, проведено оцінку соціально-економічної ефективності ресторанного господарства, визначено фактори впливу на ефективність ресторанного господарства України.

Визначено, що ресторанне господарство України впродовж останніх 14 років перебуває у кризовому становищі, що відображується постійним зменшенням кількості підприємств і закладів в них (рис. 4).

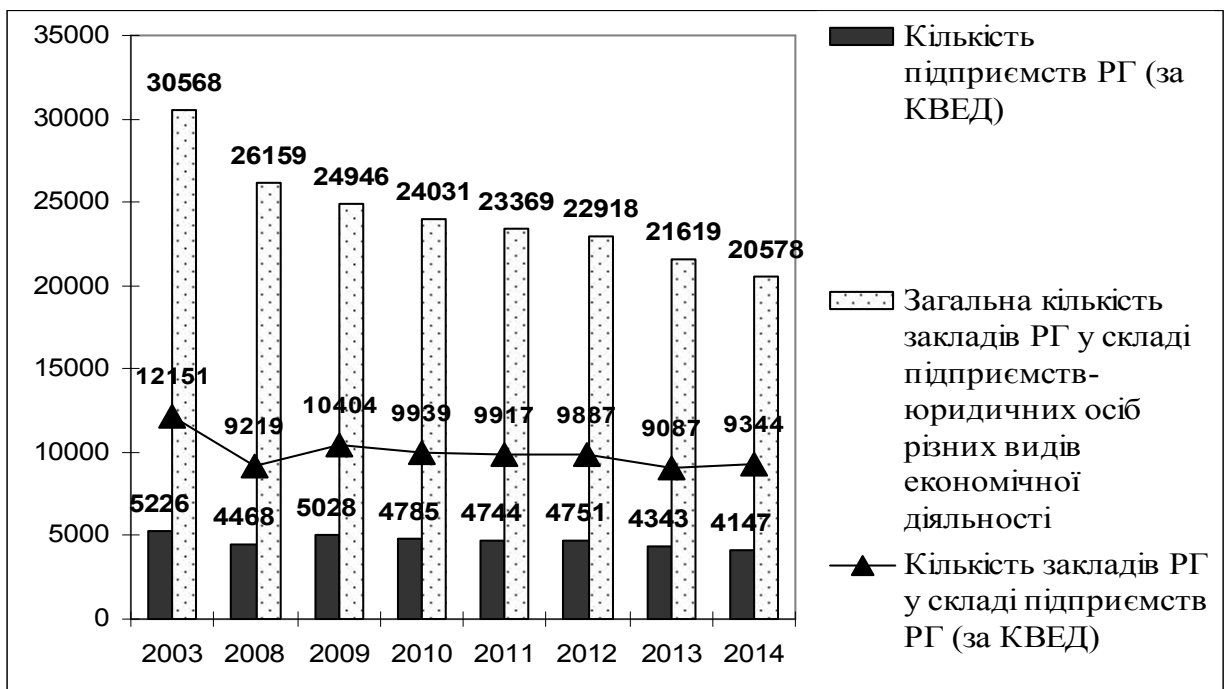

Рисунок 4 – Динаміка кількості підприємств і закладів ресторанного господарства України на 1 січня 2003-2014 рр.

За 2003-2014 рр. загальна кількість підприємств ресторанного господарства зменшилась на 20,6%. При цьому сформувалася тенденція збільшення кількості і питомої ваги ресторанів з 9,7 до 20,5% за рахунок зменшення на 5% питомої ваги кафе і на 5% їдалень, хоча кафе все ще має найбільшу питому вагу – 54,9% підприємств ресторанного господарства України. Скорочення кількості закладів ресторанного господарства відбувається за рахунок закриття столових, їдалень, кафе у складі підприємств інших видів діяльності, які виконують соціальну функцію забезпечення харчування на робочих місцях.

Забезпеченість населення України закладами ресторанного господарства в 4 – 9 разів гірше за світову практику. Якщо в світовій практиці на один заклад РГ в середньому приходиться 477 жителів, то в Україні на початок 2014 р. – 2214,6 осіб.

Основними чинниками низького споживання продукції ресторанного господарства України визначено рівень валового внутрішнього продукту країни і доходів населення, які не можуть на даний час забезпечити високу купівельну спроможність населення на послуги закладів ресторанного господарства.

Кількість закладів ресторанного господарства України і посадкових місць в них з кореляційним коефіцієнтом 0,9 залежить від валового регіонального продукту і кількості населення регіонів. Товарооборот ресторанного господарства у регіонах України залежить від кількості закладів ресторанного господарства (з коефіцієнтом 0,95) і від кількості місць в закладах (з коефіцієнтом 0,96).

На середньорічний товарооборот закладу ресторанного господарства впливає середня кількість місць на 1 заклад (з кореляційним коефіцієнтом 0,58) і середньодобовий товарооборот на 1 посадкове місце (з коефіцієнтом 0,96). Зроблено висновок, що збільшення середньої кількості посадкових місць у закладах ресторанного господарства веде до збільшення товарообороту середньостатистичного закладу ресторанного господарства лише тоді, коли вдається залучити відвідувачів закладу і забезпечити зростання товарообороту на 1 посадкове місце. Тому рівень забезпеченості жителів посадковими місцями ніяк не впливає на величину середньодобового товарообороту одного посадкового місця (рис. 5). Розрахований за офіційними статистичними даними середньодобовий товарооборот на 1 посадкове місце у закладах ресторанного господарства в областях України коливається з 1,97 грн. в Хмельницькій області (мінімальне значення в Україні) до 53 грн. в м. Київ. В 10 областях України середньодобовий товарооборот менше 10 грн. В 13 областях – менше 20 грн.

В структурі суб'єктів господарювання у ресторанному господарстві 80% – фізичні особи підприємці, що є платниками єдиного податку і знаходяться на спрощеній системі оподаткування, 20% – підприємства, 78% яких – малі і мікропідприємства, часто збиткові. За статистичними даними підприємства ресторанного господарства можуть роками працювати збитково, але не закриватися. Цьому сприяє специфіка ресторанного господарства, яка надає можливість приховувати реальний товарооборот і витрати суб'єкта господарювання, що зменшує вклад ресторанного господарства у ВВП і у бюджет країни.

Головний ефект від функціонування підприємств ресторанного господарства – в організації харчування та дозвілля, відтворенні продуктивних сил і забезпеченні зайнятості населення України.

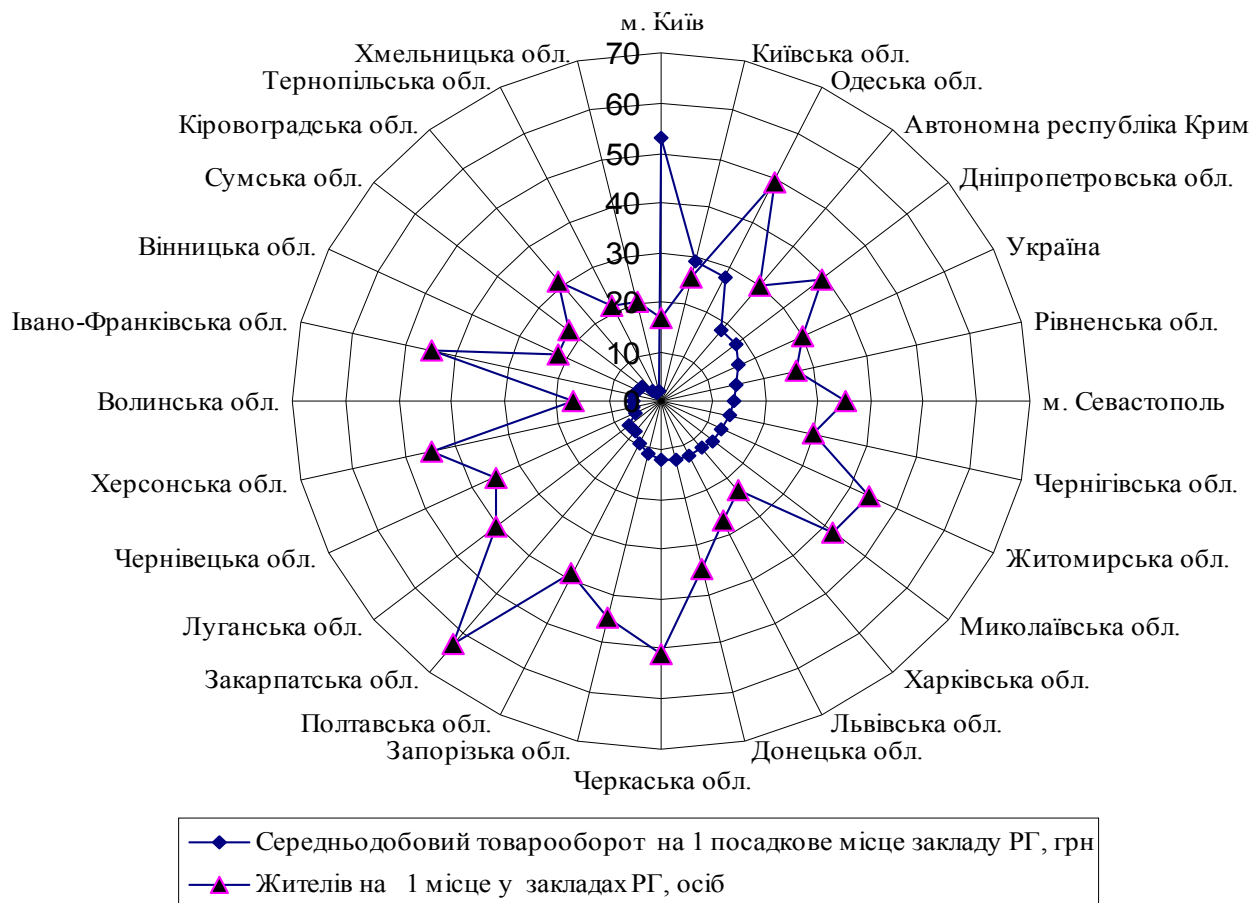

Рисунок 5 – Середньодобовий товарооборот на 1 посадкове місце закладу і середня кількість жителів на 1 місце у закладах ресторанного господарства, на 01.01.2014 р.

У складі підприємств сфери тимчасового розміщення й організації харчування стабільно зайнято 1,6% від зайнятих працівників на всіх підприємствах України. Заклади ресторанного господарства є місцем праці молоді, яка ще не отримала повну вищу освіту (47% працюючих).

У третьому розділі – «Напрями удосконалення державного регулювання у ресторанному господарстві України та регуляторні механізми у забезпеченні його ефективності» – розроблено механізми податкового та програмного регулювання у ресторанному господарстві, інформаційно-аналітичну складову регуляторної діяльності.

Підвищити рівень якості інформаційно-аналітичного забезпечення регуляторних функцій у ресторанному господарстві запропоновано шляхом удосконалення системи показників макроекономічної ефективності, які розділено на ресурсні і цільові.

Ресурсна ефективність визначається відношенням результату виробництва до витрат та показує рівень використання ресурсів. У зв'язку з відсутністю в Україні статистичних даних щодо прибутку, витрат, вартості капіталу, чисельності зайнятих та найнятих у ресторанному господарстві, для визначення ресурсної ефективності запропоновано розраховувати середні показники продуктивності закладу і продуктивності посадкового місця за величиною товарообороту на 1 середньостатистичний заклад (або посадкове місце) ресторанного господарства.

Цільова ефективність оцінює рівень досягнення мети суспільного виробництва у ресторанному господарстві. До показників цільової ефективності ресторанного господарства запропоновано відносити питому вагу ресторанного господарства у формуванні ВВП країни, споживання послуг ресторанного господарства на 1 жителя, питому вагу товарообороту ресторанного господарства у доходах населення, кількість жителів, що приходить на 1 заклад ресторанного господарства, кількість закладів ресторанного господарства на 10 тис. жителів, кількість жителів на 1 посадкове місце у закладах ресторанного господарства, кількість посадкових місць на 10 тис. жителів.

Показники ресурсної і цільової ефективності ресторанного господарства є взаємозалежними, що дозволяє здійснювати індексний аналіз впливу факторів середньої продуктивності закладів (посадкових місць в них) і забезпеченості жителів закладами ресторанного господарства (посадковими місцями в них) на середнє споживання послуг ресторанного господарства на одного жителя (цільова ефективність); аналіз впливу факторів середньої кількості посадкових місць у закладах ресторанного господарства і середньої продуктивності посадкового місця у закладі ресторанного господарства на середню продуктивність закладу ресторанного господарства (ресурсна ефективність).

Обґрунтовано, що розрахунок макроекономічних показників ресурсної і цільової ефективності ресторанного господарства не лише за рік, а ще і за місяць і добу є інструментом моніторингу рівня системного приховування реальних доходів в ресторанному господарстві країни, оцінювання результативності регуляторної діяльності за показниками (табл. 1).

Як бачимо, за 2011-2013 рр. середньорічна продуктивність закладів ресторанного господарства збільшилась з 0,9 до 1,19 млн. грн., але не перевищила товарооборот в 1,5 млн. грн., що дозволило більшості суб'єктів господарювання ресторанного господарства використовувати спрощену систему оподаткування.

Середня кількість жителів на 1 заклад РГ збільшилась за 3 роки з 1990 осіб до 2206 осіб, що підтверджує цільову неефективність РГ за показником забезпеченості населення послугами РГ, який в 3,5 рази менше, ніж в країнах з низькими доходами населення.

За три досліджених роки середньорічне споживання послуг РГ на 1 жителя збільшилося з 464 до 541 грн. За статистичними даними житель України в 2013 р. міг дозволити собі залишити у ресторанному господарстві лише 1,48 грн. на добу і 45,15 грн. на місяць, що складало 1,6% його середньомісячного доходу. При середньому чеку вартістю 150 грн. житель України може відвідувати заклад ресторанного господарства раз на 3-4 місяця. Враховуючи той факт, що 58% посадкових місць у закладах ресторанного господарства, згідно проведеного дослідження, пропонують середній чек 160-700 грн., реальна можливість населення відвідувати заклади ресторанного господарства – ще нижча. Середньомісячна продуктивність одного закладу РГ в середньому збільшилась за три роки з 77 до 99,6 тис. грн. Цей показник можна використовувати для порівняння з реальними витратами закладів РГ, наприклад, на оренду приміщення.

Таблиця 1 – Макроекономічні показники ефективності ресторанного господарства України (РГ) на 1 січня 2012-2014 рр.

Назва показників	Рік		
	2012	2013	2014
<i>Вихідні дані зі статистичного щорічника</i>			
1. ВВП, млрд. грн.	1349,2	1459,1	1505,5
2. Доходи населення, млрд. грн.	1266,753	1457,9	1529,4
3. Населення країни, млн. осіб	45,6	45,6	45,4
4. Товарооборот РГ, млрд. грн.	21,2	23,5	24,6
5. Кількість закладів РГ, тис. од.	22,918	21,619	20,578
6. Кількість посадкових місць у закладах РГ, тис. од.	1571	1521	1472
<i>Розрахункові показники ресурсної ефективності</i>			
7. Середньорічна продуктивність 1 закладу РГ, грн.	925037,1	1087006,8	1195451,5
8. Середньомісячна продуктивність 1 закладу РГ, грн.	77086,42	90583,90	99620,95
9. Середньодобова продуктивність 1 закладу РГ, грн.	2534,35	2978,10	3275,21
10. Середньорічна продуктивність одного посадкового місця закладів РГ, грн.	13494,59	15450,36	16711,96
11. Середньодобова продуктивність 1 посадкового місця РГ, грн.	36,97	42,33	45,79
<i>Розрахункові показники цільової ефективності</i>			
12. Частка товарообороту РГ у ВВП, %	1,57	1,61	1,63
13. Частка споживання послуг РГ у доходах населення, %	1,67	1,61	1,61
14. Середньомісячний дохід на 1 жителя, грн.	2314,97	2664,29	2807,27
15. Середньорічне споживання послуг РГ на 1 жителя, грн.	464,91	515,35	541,85
16. Середньомісячне споживання послуг РГ на 1 жителя, грн.	38,74	42,95	45,15
17. Середньодобове споживання послуг РГ на 1 жителя, грн.	1,27	1,41	1,48
18. Кількість жителів на 1 заклад РГ, осіб	1990	2109	2206
19. Кількість жителів на 1 посадкове місце у закладах РГ, осіб	29,0	30,0	30,8
20. Середня кількість посадкових місць у закладах РГ, осіб	68,5	70,4	71,5

Середньодобова продуктивність одного посадкового місця у закладах РГ збільшилася за три роки з 36,97 до 45,79 грн., але залишається недостатньою для отримання прибутку. При цьому спостерігається поступове укрупнення закладів з 68 до 71 місця на один заклад.

Коефіцієнт оборотності одного посадкового місця, який визначається як відношення середньодобового товарообороту 1 посадкового місця до вартості середнього чеку, при вартості останнього – 150 грн., складав 0,246 у 2011 р., 0,282 у 2012 р., 0,3 у 2013 р. Це означає, що в середньому одно посадкове місце було зайнято менш, ніж 1 раз на три доби. Такий рівень оборотності є нераціональним, та свідчить про високий рівень тінізації у ресторанному господарстві.

Для можливості здійснювати більш інформативний макроекономічний аналіз ресторанного господарства запропоновано удосконалити систему статистичних показників, що надає Державна служба статистики України: у складі показників діяльності «Тимчасове розміщення й організація харчування» в тому числі надавати показники для «Діяльності із забезпечення стравами та напоями» шляхом деталізації існуючих фінансових, кількісних і структурних показників; надавати в розділі

«Послуги» показники кількості закладів ресторанного господарства, посадкових місць в них, товарообороту закладів, як у складі підприємств ресторанного господарства, так і у складі підприємств інших видів економічної діяльності, що раніше були представлені у розділі «Оптова й роздрібна торгівля. Ресторанне господарство».

Для зменшення кількості тіньових схем у ресторанному господарстві запропоновано змінити систему оподаткування:

- для суб'єктів ресторанного господарства, що мають посадкові місця, замінити податок на прибуток та єдиний податок на податок з посадкових місць;
- для суб'єктів ресторанного господарства, що працюють без надання посадкових місць, але з наданням їжі на виніс, оподатковувати виробничу площу.

Ставки оподаткування пропонується корегувати в залежності від типу і класу закладу, територіального розташування. Запропонована система оподаткування спростить податковий контроль, зробить недоцільним приховування товарообороту і прибутку, забезпечить реальні податкові надходження до бюджету країни, підвищить об'єктивність статистичної інформації щодо даного виду діяльності.

Для закладів РГ, що не мають зали обслуговування, величну податку на діяльність запропоновано розраховувати за формулою:

$$P_{зрг} = P \cdot СЧ \cdot K_1 \cdot K_2 \cdot K_3 \cdot I, \quad (1)$$

де $P_{зрг}$ – величина податку на діяльність закладу РГ, грн.;

P – виробнича площа закладу ресторанного господарства, кв. м.;

$СЧ$ – середній чек на одну людину, грн.;

K_1 – корегувальний коефіцієнт в залежності від місця розташування закладу (столиця, місто обласного значення, курортне місто або селище, селище, тощо);

K_2 – корегувальний коефіцієнт в залежності від місця розташування закладу (центр міста або селища, спальні райони, депресивні райони);

K_3 – корегувальний коефіцієнт в залежності від класу закладу;

I – коефіцієнт інфляції.

Для закладів, що мають зали обслуговування та надають послуги ресторанного господарства тільки в межах цих зал, запропоновано використовувати формулу:

$$P_{зрг} = КПМ \cdot СЧ \cdot K_1 \cdot K_2 \cdot K_3 \cdot I, \quad (2)$$

де $КПМ$ – кількість посадкових місць в закладі, од.

Для закладів, що мають зали обслуговування та надають послуги, як в межах цих зал, так і за їх межами, запропоновано використовувати формулу:

$$P_{зрг} = (P \cdot СЧ \cdot 0,5 + КПМ \cdot СЧ) \cdot K_1 \cdot K_2 \cdot K_3 \cdot I, \quad (3)$$

де $0,5$ – корегувальний коефіцієнт на податок з виробничих площ закладу РГ, для закладів що надають послуги РГ, як в залі обслуговування, так і за його межами.

Запропоновано надавати податкову знижку відповідно до кількості офіційно працевлаштованих співробітників, але не більше за 50%.

Для підвищення макроекономічної ефективності ресторанного господарства запропоновано впроваджувати державні цільові програми ініціювання і розвитку кластерів ресторанного господарства.

Розроблено модель взаємодії основних учасників ядра кластеру ресторанного господарства (рис. 6).

Елементи інфраструктури		Владні інституції							Кредитно-фінансові установи	Елементи інфраструктури
		Законотворчі		Контролюючі			Регулюючі			
		Учасники кластеру РГ	Підприємства (заклади) РГ	Фермерські господарства	Переробні підприємства	База постачань	Науково-дослідні центри	Учбові заклади		
Елементи інфраструктури	Сервісні центри	Підприємства (заклади) РГ	Зростання потенціалу шляхом об'єднання у кластер РГ	Замовлення на виготовлення необхідної продукції	Замовлення на виготовлення необхідної продукції	Запит на поставку необхідної продукції	Запит на розробку специфічної продукції на потреби РГ	Запит на підготовку необхідних спеціалістів	Елементи інфраструктури	
	Постачальники	Фермерські господарства	Надання продукції через базу постачань	Виконання замовлення від ЗРГ та переробних підприємств	Надання сировини	Відвантаження продукції	Співпраця в розробці нової продукції	Запит на підготовку необхідних спеціалістів		
		Переробні підприємства	Надання продукції через базу постачань	Замовлення сировини	Виконання замовлення від закладів РГ	Відвантаження продукції	Співпраця в розробці нової продукції	Запит на підготовку необхідних спеціалістів		
		База постачань	Відвантаження продукції	Замовлення на продукцію	Замовлення на продукцію	Оптимізація логістичних потоків між ЗРГ, фермерськими та переробними підприємствами	Запит на розробку нових ефективних логістичних систем	Запит на підготовку необхідних спеціалістів		
		Науково-дослідні центри	Пропозиція нової специфічної продукції	Співпраця в розробці нової продукції	Співпраця в розробці нової продукції	Розробка нових ефективних логістичних систем	Науково-дослідна робота	Запит на підготовку необхідних спеціалістів		
		Учбові заклади	Підготовка необхідних спеціалістів	Підготовка необхідних спеціалістів	Підготовка необхідних спеціалістів	Підготовка необхідних спеціалістів	Підготовка необхідних спеціалістів	Підготовка необхідних спеціалістів		
		Імпортно-експортні компанії	Туристичні компанії			Транспортні компанії				
Елементи інфраструктури										

Рисунок 6 – Модель взаємодії основних учасників ядра кластеру ресторанного господарства

Основними учасниками ядра кластеру ресторанного господарства є підприємства (заклади) ресторанного господарства, фермерські господарства, переробні підприємства, бази постачань, науково-дослідні центри, учбові заклади. Вони взаємодіють з зовнішнім середовищем, яке об'єднує владні інститути (законотворчі, контролюючі, регулюючі) та елементи інфраструктури (постачальники, що не увійшли у ядро кластеру, сервісні центри, імпортно-експортні, туристичні, транспортні компанії, кредитно-фінансові установи, страхові компанії). Це надає можливість стимулювати розвиток суб'єктів ресторанного господарства і суміжних видів економічної діяльності шляхом консолідації фінансових, трудових і виробничих ресурсів.

ВИСНОВКИ

Одержані результати в сукупності вирішують *важливе наукове завдання* щодо розвитку і обґрунтування теоретичних і методичних положень та рекомендацій стосовно удосконалення регуляторних механізмів у забезпеченні ефективності ресторанного господарства на всіх ієрархічних рівнях державного регулювання.

Основні висновки і рекомендації теоретичного і науково-практичного характеру, здобуті в ході проведеного дослідження, полягають у такому:

1. Ресторанне господарство є частиною сфери послуг національної економіки країни, що динамічно розвивається. Це призводить до трансформації понятійно-термінологічного апарату та класифікаційних ознак у ресторанному господарстві, в результаті чого виникають суперечності щодо використання і тлумачення нових та старих термінів, понять, класифікацій. За результатами дослідження встановлено ідентичність термінів «Ресторанне господарство» і «Діяльність із забезпечення стравами та напоями», проведено перегрупування класифікації закладів ресторанного господарства за типовою ознакою з розподілом на три основні групи, розширено перелік типів закладів.

2. Систематизовано процеси формування ефективності економічної системи ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях. Обґрунтовано, що вплив на ефективність кожного з ієрархічних рівнів економічної системи ресторанного господарства відбувається, як знизу-вверх від нано- до мегарівня, так і зверху-вниз від мега- до нанорівня, шляхом перетікання ефектів і перетворення їх у якісно новий рівень. Для розширення можливостей оцінки та аналізу соціально-економічної ефективності функціонування ресторанного господарства визначено критерії макроекономічної ефективності, удосконалено систему індикаторів ефективності різних ієрархічних рівнів. Визначено, що результат функціонування економічної системи формується знизу вгору. Значення індикаторів ефективності вищих рівнів залежать від результатів, досягнутих на нижчих рівнях, які формуються під впливом різних факторів, в тому числі – регуляторної політики держави.

3. Обґрунтовано, що на діяльність у сфері ресторанного господарства мають вплив державні та недержавні механізми регулювання, що об'єднують ринкові та адміністративні механізми, методи, інструменти впливу. В результаті аналізу існуючої системи державного регулювання розвитком національної економіки та системи державного регулювання у сфері ресторанного бізнесу було удосконалено систему регуляторних механізмів у ресторанному господарстві. До ринкових механізмів державного регулювання віднесено механізми податкової, монетарної та валютної політики, регулювання цін та інфляції на товари постачальників, імпорто-експортна політика щодо продукції харчової промисловості, державне регулювання ринку праці. До адміністративних механізмів державного регулювання віднесено нормативно-правове регулювання, програмне регулювання, контроль діяльності, соціальна політика держави.

4. За результатами дослідження зроблено висновок, що ресторанне господарство України працює неефективно для держави, суб'єктів господарювання і населення. Забезпеченість населення посадковими місцями і закладами ресторанного господарства в декілька разів нижча за міжнародні стандарти, та

постійно зменшується. Споживання послуг ресторанного господарства на 1 жителя складає 1,6% доходу, що надає можливість мешканцю України відвідувати заклади ресторанного господарства 1 раз на 3-4 місяці. Серед суб'єктів ресторанного господарства 80% – фізичні особи підприємці, та лише 20% – підприємства, 40% з яких працюють збитково. Головний макроекономічний ефект від функціонування ресторанного господарства – соціальний, що полягає у організації харчування і дозвілля населення, забезпеченні зайнятості, формуванні доходів, створенні рекреаційної інфраструктури. Найбільш впливовими факторами макроекономічної ефективності ресторанного господарства визначено ВВП країни і доходи населення, які формують платоспроможний попит у ресторанному господарстві.

5. Обґрунтовано, що низький товарооборот у ресторанному господарстві часто є результатом штучного заниження реальних даних з метою використання спрощеної системи оподаткування замість оподаткування прибутку, що знижує макроекономічну ефективність ресторанного господарства як джерела наповнення бюджету країни. Недосконалість існуючого механізму оподаткування для ресторанного господарства зумовило необхідність його удосконалення. Запропоновано перейти з оподаткування прибутку та використання спрощеної системи оподаткування для ресторанного господарства на оподаткування посадкових місць та (або) виробничої площі з врахуванням корегувальних коефіцієнтів в залежності від територіального розташування та класів закладів. Запропоновано надавати податкову знижку відповідно до кількості офіційно працевлаштованих співробітників, але не більше за 50%, що дозволить підвищити рівень соціального захисту працівників сфери ресторанного господарства.

6. Існують проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення регуляторної функції держави у ресторанному господарстві, що полягають у зниженні інформативності статистичного обліку, його недостатньої узгодженості з показниками європейської служби статистики. Відповідно, удосконалено систему статистичних показників України з діяльності із забезпечення стравами та напоями шляхом деталізації за розділами і групами фінансових, кількісних і структурних показників, поновлення обліку кількості закладів, посадкових місць, товарообороту закладів, як у складі підприємств ресторанного господарства, так і у складі підприємств інших видів економічної діяльності, що раніше обліковувалися в розділі «Оптова і роздрібна торгівля. Ресторанне господарство».

7. Удосконалено систему показників макроекономічної ефективності ресторанного господарства шляхом відокремлення показників ресурсної і цільової ефективності та визначення їх взаємозв'язків. Запропоновані показники середньорічної, середньомісячної, середньодобової продуктивності одного закладу і одного посадкового місця ресторанного господарства країни є показниками ресурсної ефективності, що надають інструмент оцінки результатів регуляторної діяльності і рівня тінізації; показники середньомісячного і середньодобового споживання послуг ресторанного господарства на 1 жителя є показниками цільової ефективності, опосередковано відображують рівень життя населення; запропоновані показники кількості жителів на 1 заклад та на 1 посадкове місце у закладах ресторанного господарства замість існуючих показників кількості закладів і посадкових місць в них на 10 тис. жителів є більш точними і інформативними

показниками цільової ефективності, дозволяють здійснювати порівняльний аналіз у часі та з аналогічними показниками інших країн.

8. Одним з дієвих механізмів державного регулювання у забезпеченні ефективності ресторанного господарства визначено та обґрунтовано програмне регулювання, частиною якого є програми сприяння кластеризації. Дістало подальшого розвитку застосування державних ініціатив кластеризації у ресторанному господарстві шляхом формування моделі взаємодії основних учасників ядра кластеру, серед яких підприємства (заклади) ресторанного господарства, сільськогосподарські та переробні підприємства, бази постачань, науково-дослідні центри, учбові заклади, що взаємодіють між собою і з учасниками зовнішнього середовища (владні інституції, об'єкти інфраструктури). Запропоновано впровадження державних ініціатив кластеризації ресторанного господарства в структурі харчових кластерів у взаємодії з туристичними та транспортними кластерами, як механізму програмного регулювання, з метою підвищення ефективності ресторанного господарства і суміжних видів економічної діяльності.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації

Монографії

1. Кравченко О.А. Проблеми теорії та практики формування сучасних кластерних систем : [моногр.] / О.А. Кравченко, О.М. Кравченко ; [Під ред. Харічкова С.К.]. – Одеса: «Інтерпрінт», 2014. – 326 с. (18,95 д.а., *Особистий внесок здобувача: Можливості використання кластеризації для розвитку галузі ресторанного господарства – 0,25 д.а.*).

Статті у наукових фахових виданнях України

2. Кравченко О.А. Методичні аспекти розрахунку макроекономічної ефективності ресторанного господарства / О.А. Кравченко // Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія: Зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип. 9. – С. 91 – 106. (0,74 д.а.). – **Видання індексується і реферується в зарубіжних базах даних РІНЦ (Росія); Google Scholar (США); Польська наукова бібліографія (Польща); SSOAR (Німеччина), Порталус (Росія).**

3. Кравченко О.М. Удосконалення системи оподаткування ресторанного господарства України [Електронний ресурс] / О.М. Кравченко // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 5. – С. 165 – 170. – Режим доступу до журн.: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/33.pdf>. – Назва з екрана. – Доступно на 30.09.2015. (0,67 д.а.).

4. Кравченко О.М. Проблеми використання понятійного апарату та класифікації діяльності в сфері ресторанного господарства / О.М. Кравченко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент: Зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип. 10. – С. 74 – 78. (0,5 д.а.).

5. Кравченко О.М. Система макроекономічних показників ефективності ресторанного господарства / О.М. Кравченко // Вісник Одеського національного університету ім. І.І. Мечнікова. Економіка: Зб. наук. праць. – Одеса, 2015. – Вип. 2/1, Т. 20. – С. 31 – 36. (0,77 д.а.).

Статті у наукових виданнях інших держав

6. Кравченко О.М. Совершенствование механизмов государственного регулирования ресторанного хозяйства в Украине / И.И. Соколы, О.М. Кравченко // Buletinul Stiintific al Universitatii de Stat «Bogdan Petriceicu Hasdeu» din Sagul (editie semestrială) : seria Stiinte Economice. – Sagul, 2015. – № 1, (13). – С. 123 – 133. (0,59 д.а., особистий внесок здобувача: запропоновано механізми державного регулювання для ресторанного господарства – 0,43 д.а.). **(Республіка Молдова).**

7. Kravchenko O.M. Development tendencies of Ukrainian Restaurant Industry / I.I. Sokoly, O.M. Kravchenko // Wirtschaft und Management: Theorie und Praxis: Sammelwerk der wissenschaftlichen Artikel. – Nurnberg, 2014. – Vol. 1. – С. 105 – 110. (0,38 д.а., особистий внесок здобувача: визначено основні тенденції розвитку за кількісними і структурними показниками – 0,25 д.а.). **Видання цитується в зарубіжних базах даних РІНЦ (Росія), Tomson Reuters (USA). (Німеччина).**

2. Опубліковані праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

Матеріали наукових конференцій

8. Кравченко О.М. Критерії оцінки і забезпечення ефективності роботи підприємств громадського харчування : Матеріали III Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф. [«Проблеми ринку і розвитку регіонів України в 21 сторіччі»], (Одеса, 16 – 18 травня 2012 р.) / І.І. Соколи, О.М. Кравченко. – Одеса: ОНПУ, 2012. – С. 79 – 80 (0,13 д.а., особистий внесок здобувача: надано критерії ефективності діяльності у ресторанному господарстві – 0,1 д.а.).

9. Кравченко О.М. Концептуальні підходи державного регулювання розвитку кластерів : Матеріали I Міжнар. Інтернет-конф. [«Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту»], (Одеса, 23 – 24 травня 2012 р.) / А.С. Дженкова, О.М. Кравченко. – Одеса: ОНПУ, 2012. – С. 50 – 53. (0,13 д.а., особистий внесок здобувача: визначено особливості формування ініціатив кластеризації – 0,1 д.а.).

10. Кравченко О.М. Маржинальний прибуток як джерело формування прибутку підприємства : Матеріали I Міжнар. Інтернет-конф. [«Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту»], (Одеса, 23 – 24 травня 2012 р.) / О.М. Кравченко, Н.С. Бунєєва. – Одеса: ОНПУ, 2012. – С. 75 – 77. (0,2 д.а., особистий внесок здобувача: визначено роль використання маржинального прибутку для забезпечення ефективності діяльності на макрорівні – 0,1 д.а.)

11. Кравченко О.М. Формування системи управління якістю на підприємствах ресторанного господарства : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Стратегія економічного розвитку харчової промисловості та забезпечення продовольчої

безпеки країни»], (Одеса, 29-31 жовтня 2012 р.) / О.М. Кравченко. – Одеса: ОНАХТ, 2012. – С. 182 – 184. *(0,11 д.а.)*.

12. Кравченко О.М. Кластерна форма забезпечення ефективності підприємств громадського харчування : Матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф. [«Конкурентоспроможність в умовах глобалізації: реалії, проблеми, перспективи»], (Житомир, 23 – 24 квітня 2013 р.) / І.І. Соколи, О.М. Кравченко. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2013. – С. 95 – 97. *(0,21 д.а., особистий внесок здобувача: обґрунтована схема взаємодії кластера громадського харчування – 0,15 д.а.)*

13. Кравченко О.М. Мировой опыт использования кластеров в гостинично-ресторанном бизнесе : Матеріали II Міжнар. Інтернет-конф. [«Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту»], (Одеса, 23 травня 2013 р.) / О.М. Кравченко, Т.И. Постовая. – Одеса: ОНПУ, 2013. – С. 243 – 245. *(0,2 д.а., особистий внесок здобувача: систематизовано світовий досвід використання кластерів – 0,1 д.а.)*.

14. Кравченко О.М. Фактори впливу попиту на ресторанні послуги : Матеріали II Міжнар. Інтернет-конф. [«Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту»], (Одеса, 23 травня 2013 р.) / О.М. Кравченко, В.В. Назарова, Н.А. Водянська. – Одеса: ОНПУ, 2013. – С. 45 – 47. *(0,15 д.а., особистий внесок здобувача: визначено регуляторний вплив попиту на ресторанне господарство – 0,1 д.а.)*.

15. Кравченко О.М. Управління конкурентоспроможністю підприємств ресторанного господарства : Матеріали IV Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конференції [«Проблеми ринку та розвитку регіонів України в 21 столітті»], (Одеса, 12-19 грудня 2013 р.) / О.М. Кравченко, Н.А. Водянська. – Одеса: ОНПУ, 2013. – С. 53 – 56. *(0,30 д.а., особистий внесок здобувача: визначення факторів впливу на ефективність діяльності ресторанного господарства на мікрорівні – 0,15 д.а.)*.

16. Кравченко О.М. Організаційні проблеми управління підприємствами ресторанного господарства : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Економіка: реалії часу і перспективи»], (Одеса, 20 – 21 лютого 2014 р.) / О.М. Кравченко, В.І. Бодюл. – Одеса: СПД Побута М.І., 2014. – Т. 3. – С. 58 – 62. *(0,35 д.а., особистий внесок здобувача: визначення факторів ефективної діяльності ресторанного господарства на мікрорівні – 0,2 д.а.)*.

17. Кравченко О.М. Проблеми інформативності статистичних даних ресторанного господарства : Матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. [«Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні: теорія, практика та інновації розвитку»], (Умань, 30 – 31 жовтня 2014 р.) / О.М. Кравченко. – м. Умань: ВПЦ «Візаві», (Видавець «Сочинський»), 2014. – С. 92 – 94. *(0,13 д.а.)*.

18. Кравченко О.М. Ієрархічні рівні процесів формування ефективності економічної системи ресторанного господарства : Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Модернізація національної економіки: зміни в умовах кризи»], (Херсон, 15 – 16 травня 2015 р.) / О.М. Кравченко. – Херсон: ХДУ, 2015. – С. 35 – 38. *(0,25 д.а.)*.

19. Кравченко О.М. Удосконалення функції інформаційного забезпечення державного регулювання у ресторанному господарстві : Матеріали IV Міжнар. Інтернет-конф. [«Актуальні проблеми теорії та практики менеджменту»], (Одеса, 21 – 22 травня 2015 р.) / О.М. Кравченко. – Одеса: ОНПУ, 2015. – С. 68 – 70. *(0,22 д.а.)*.

Статті у інших виданнях

20. Kravchenko O.M. Classification transformation in the food sector [Електронний ресурс] / I.I. Sokoly, O.M. Kravchenko // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 2, (12). – С. 150 – 158. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No2/150-158.pdf>. – Назва з екрана. – Доступно на 30.09.2015. (0,74 д.а., особистий внесок здобувача: запропоновано удосконалити класифікаційні ознаки виду діяльності із забезпечення стравами та напоями – 0,6 д.а.). **Видання індексується і реферується у зарубіжних базах даних: РІНЦ (Росія); Google Scholar (США); EBSCO Publishing (США); Index Copernicus (Польща); Ulrich's Periodicals Directory (США).**

21. Кравченко О.М. Використання показників кількості відвідувачів і товарообороту для оцінки конкурентоспроможності підприємств ресторанного господарства [Електронний ресурс] / О.А. Кравченко, О.М. Кравченко, Н.А. Водянська // Економіка: реалії часу. – 2014. – № 5, (15). – С. 121 – 127. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2014/No5/121-127.pdf>. – Назва з екрана. – Доступно на 30.09.2015. (0,8 д.а., особистий внесок здобувача: запропоновано використовувати показник товарообороту для оцінки конкурентоспроможності ресторанного господарства – 0,25 д.а.). **Видання індексується і реферується у зарубіжних базах даних: РІНЦ (Росія); Google Scholar (США); EBSCO Publishing (США); Index Copernicus (Польща); Ulrich's Periodicals Directory (США).**

АНОТАЦІЯ

Кравченко О.М. Регуляторні механізми у забезпеченні ефективності ресторанного господарства України. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. – Одеський національний політехнічний університет, Одеса, 2016.

Удосконалено понятійно-термінологічний апарат сфери ресторанного господарства та класифікацію типів закладів ресторанного господарства, теоретичні засади процесів формування ефективності, систему індикаторів і критеріїв ефективності ресторанного господарства на різних ієрархічних рівнях.

Систематизовано складові системи регуляторних механізми для сфери послуг ресторанного господарства з розподілом на прямі та непрямі.

Визначено, що ресторанне господарство України перебуває у стані кризи, яка має тенденцію до поглиблення. Уточнено фактори ефективності ресторанного господарства, основними з яких визначено ВВП і доходи населення, які формують платоспроможний попит у ресторанному господарстві.

Удосконалено методичні аспекти визначення макроекономічної ефективності ресторанного господарства, системи збору і надання статистичних даних. Удосконалено систему оподаткування у ресторанному господарстві. Замість єдиного податку фізичних осіб-підприємців і податку на прибуток підприємств запропоновано оподаткування посадкових місць і (або) виробничих площ закладів ресторанного господарства з використанням корегувальних коефіцієнтів. Дістало

подальшого розвитку застосування державних ініціатив кластеризації шляхом формування ядра кластеру ресторанного господарства у складі харчових кластерів у взаємодії з туристичними і транспортними кластерами.

Ключові слова: ресторанне господарство, соціально-економічна ефективність, державне регулювання, регуляторні механізми, інформаційно-аналітичне забезпечення, податковий механізм, кластеризація.

АННОТАЦІЯ

Кравченко О.М. Регуляторные механизмы в обеспечении эффективности ресторанного хозяйства Украины. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.03 – экономика и управление национальным хозяйством. – Одесский национальный политехнический университет, Одесса, 2016.

В диссертационной работе разработаны и теоретически обоснованы научно-методические подходы и практические рекомендации по формированию и функционированию регуляторных механизмов в обеспечении эффективности ресторанного хозяйства.

Исследован понятийно-терминологический аппарат в ресторанном хозяйстве. Установлена идентичность терминов «Ресторанное хозяйство» и «Деятельность по обеспечению едой и напитками» как деятельность по предоставлению еды, пригодной к немедленному потреблению на месте с организацией досуга или без него. Усовершенствована действующая классификация типов заведений ресторанного хозяйства путем их перегруппирования с распределением на три основные группы, расширения перечня типов заведений в соответствии с новым классификатором видов экономической деятельности.

Систематизированы теоретические основы формирования эффективности экономической системы ресторанного хозяйства на разных иерархических уровнях. Обосновано, что процессы формирования эффективности ресторанного хозяйства на разных иерархических уровнях взаимосвязаны между собой, влияние процессов осуществляются как снизу-вверх от нано- до мегоуровня, так и сверху-вниз от мего- до наноуровня, что необходимо учитывать при разработке регуляторных механизмов для данного вида деятельности.

Усовершенствованы индикаторы эффективности функционирования ресторанного хозяйства путем построения системы индикаторов экономической и социальной эффективности для разных иерархических уровней, разработки критериев их оценки, что дает возможность осуществлять комплексный анализ для выбора рычагов регулирования. Определено, что результаты функционирования экономической системы формируются снизу вверх, значения индикаторов эффективности ресторанного хозяйства высших уровней зависит от результатов, достигнутых на низших уровнях иерархической системы.

Обосновано, что на эффективность деятельности в сфере ресторанного хозяйства оказывают влияние государственные и негосударственные механизмы регулирования, которые объединяют рыночные и административные механизмы,

методы, инструменты. В результате исследования системы государственного регулирования национальной экономики и ее влияния на эффективность ресторанного хозяйства была усовершенствована система регуляторных механизмов в ресторанном хозяйстве путем выбора и систематизации таких механизмов регулирования, которые имеют прямые и косвенные рычаги влияния непосредственно на эффективность ресторанного хозяйства. Наиболее значимыми для ресторанного хозяйства названы механизмы налогообложения и программного регулирования.

Проанализирована эффективность ресторанного хозяйства Украины. Определены регрессивные тенденции уровня обеспеченности населения заведениями ресторанного хозяйства и посадочными местами в них, величины среднего потребления услуг ресторанного хозяйства на 1 жителя, количества занятых и нанятых, производительности предприятий и посадочных мест. Наблюдается снижение количества социально значимых заведений ресторанного хозяйства (кафе и столовых) при одновременном увеличении количества дорогостоящих ресторанов.

Уточнены основные факторы влияния на эффективность деятельности ресторанного хозяйства, наиболее значимыми из которых названы ВВП и доходы населения, которые формируют платежеспособный спрос населения.

Усовершенствованы методические аспекты формирования информационно-аналитического обеспечения регуляторной деятельности в ресторанном хозяйстве путем систематизации показателей макроэкономической эффективности ресторанного хозяйства с разделением на ресурсные и целевые, установления между ними связи.

Предложено изменить систему сбора и представления статистических данных путем выведения из состава вида экономической деятельности «Временное размещение и организация питания» показателей «Деятельности по обеспечению едой и напитками» с детализацией по группам «Деятельность ресторанов, предоставление услуг мобильного питания», «Поставка готовых блюд», «Обслуживание напитками». Предложено возобновить сбор и публикацию статистических показателей товарооборота, количества заведений и посадочных мест в заведениях, созданных физическими лицами предпринимателями и в структуре предприятий всех видов деятельности.

Усовершенствована система налогообложения в ресторанном хозяйстве путем замены налога на прибыль и единого налога на налог с посадочных мест и производственной площади с учетом поправочных коэффициентов в зависимости от типа заведения ресторанного хозяйства и места расположения. Предложенная система налогообложения будет способствовать предотвращению сокрытия реальных объемов товарооборота на предприятиях ресторанного хозяйства, увеличению налоговых поступлений. Рекомендации по предоставлению налоговой скидки при официальном трудоустройстве способствует обеспечению социальной защиты нанятых работников.

Получило развитие использование государственных инициатив кластеризации как механизма повышения макроэкономической эффективности ресторанного хозяйства путем формирования системы взаимоотношений основных участников

ядра кластера ресторанного хозяйства в составе пищевых кластеров во взаимодействии с туристическими и транспортными кластерами. Обосновано, что кластеризация даст возможность стимулировать развитие, как ресторанного хозяйства, так и смежных видов экономической деятельности.

Ключевые слова: ресторанное хозяйство, социально-экономическая эффективность, государственное регулирование, регуляторные механизмы, информационно-аналитическое обеспечение, налоговый механизм, кластеризация.

SUMMARY

Kravchenko O.M. Regulation mechanisms in ensuring Ukrainian Restaurant Industry effectiveness. – Manuscript.

Thesis for a Candidate of Economic sciences degree on specialty 08.00.03 – economic and management of national economy. – Odessa National Polytechnic University, Odessa, 2016.

Conceptual-terminological apparatus of the restaurant's sphere, classification by types of Restaurants Industry establishments have been improved.

The theoretical descriptions of the formation efficiency, system of Restaurant Industry indicators and efficiency criteria at different hierarchical levels have been improved.

The system of regulation mechanisms for restaurants service sphere have been systemized with separation on direct and indirect.

Was determined that Restaurant Industry of Ukraine is in crisis, which tends to deepen. The efficiency factors of Restaurants Industry were defined, the main ones is the gross domestic product and income of population, which form the effective demand in Restaurant Industry.

Methodical aspects of determine of Restaurant Industry macroeconomic effectiveness, collection system and submission of statistical data have been improved.

The tax system in Restaurant Industry has been improved by change the unit tax and the profit tax to the seats and (or) manufacturing square tax using corrective coefficients.

State initiative of Restaurant Industry clusterization was developed by formation of the restaurant cluster core as a part of food cluster in a union with tourism and transport clusters.

Keywords: Restaurant Industry, social-economic effectiveness, state regulation, regulations mechanisms, inform – analytics ensuring, tax mechanism, clusterization.